

У спеціалізовану вчену раду Д 71.831.02
Подільського державного аграрно-
технічного університету
Міністерства освіти і науки України
32300, Хмельницька обл., м. Кам'янець-
Подільський, вул. Шевченка, 13

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора економічних наук,
професора Яворської Тетяни Іванівни
на дисертацію Волощук Юлії Олександрівни
на тему «Стратегічні пріоритети розвитку агропромислових
підприємств в умовах неоіндустріальної модернізації: теорія,
методологія, практика», представлену до захисту на здобуття
наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління
підприємствами (за видами економічної діяльності)**

Актуальність теми дослідження та її зв'язок з науковими програмами, планами. Процеси децентралізації, які проходять в Україні, вимагають від регіональних органів влади формування та проведення більш активної економічної політики, спрямованої на впровадження прогресивних технологій виробництва та організації праці, комплексного використання людського капіталу агропромислових підприємств тощо. Доктрина ліберального постіндустріального розвитку, яку намагалися реалізувати в країні, показала свою неспроможність. Економічний результат її впровадження – загальний занепад, руйнування, а іноді і втрата, цілих галузей виробничої діяльності. За таких умов успіху можуть досягти ті учасники ринку, стратегії розвитку яких враховують національні особливості розвитку та загальносвітові інноваційні тенденції, які передбачають продукування нових знань, що реалізуються у високотехнологічних та наукоємних виробництвах. Потрібна нова модель, пріоритетом якої є розвиток агропромислових підприємств на основі здійснення неоіндустріальних зрушень.

В економіці аграрного виробництва України ідея неоіндустріальної модернізації як явища, що сприяє ефективному розвитку продуктивних сил і спирається на застосування інноваційних технологій, їх модернізацію та технічне забезпечення виробництва, сприймається досить стримано. Це викликано значним ступенем зношеності основних засобів, невисокою ефективністю їх використання, що не дає можливості аграрним підприємствам сформувати відповідну технологічну основу для виходу на новий рівень розвитку технологічного укладу. Через низьку конкурентоспроможність більшості видів продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках, майже відсутнє відповідне економічне підґрунтя для здійснення цього процесу.

Цінність та актуальність даної роботи підвищується тим, що вона ставить перед собою завдання розв'язання комплексної проблеми, вирішення якої дозволить трансформувати переваги неоіндустріальної модернізації у підвищення інноваційно-технологічного рівня виробництва агропромислових підприємств, посилення їх інвестиційної привабливості та фінансово-економічної стабільності, максимальне використання виробничих потужностей, покращення соціальної захищеності працівників і їх прямої зацікавленості в результатах праці, формування професіоналізму, систематичне оновлення знань, запровадження організаційної культури, освоєння керівництвом новітніх методів управління тощо.

Це підтверджується тим, що дослідження здійснювалося у рамках тематики комплексних науково-дослідних робіт Подільського державного аграрно-технічного університету за темою «Розробка заходів з підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва на основі втілення досягнень науково-технічного прогресу, раціонального використання виробничого і трудового потенціалу, фінансових, кредитних, інвестиційних та інформаційних ресурсів, запровадження ефективного менеджменту, застосування передових досягнень в обліку та аудиті» (номер державної реєстрації 0110U0050564 та «Формування стратегії та пріоритетів

інноваційного розвитку аграрного сектору економіки в умовах глобалізації» (номер державної реєстрації 0110U007032). Роль здобувача у межах виконання наукових програм полягає у дослідженні концептуальних підходів до розкриття механізму реалізації політики неоіндустріальної модернізації, узагальненню у цьому плані європейського та світового досвіду, обґрунтуванні стратегічних пріоритетів розвитку агропромислових підприємств у напрямку неоіндустріальної модернізації.

2. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Дисертація на тему «Стратегічні пріоритети розвитку агропромислових підприємств в умовах неоіндустріальної модернізації: теорія, методологія, практика» присвячена дослідженню теоретико-методологічних засад і концептуальних підходів щодо формування стратегічних пріоритетів і обґрунтування методичних та науково-практичних положень забезпечення розвитку агропромислових підприємств в умовах неоіндустріальної модернізації національної економіки.

Аналіз змісту роботи, автореферату та наукових публікацій дозволяє дійти висновку про достатній рівень обґрунтованості і достовірності викладених результатів дослідження, що підтверджується: застосуванням наукових підходів стосовно дослідження теоретичних, методичних та прикладних засад формування стратегічних пріоритетів розвитку агропромислових підприємств в умовах неоіндустріальної модернізації; опрацюванням великої кількості наукових закордонних та вітчизняних джерел з питань, які досліджуються, відповідних нормативно-правових актів, масиву статистичних даних та інших інформаційних джерел. Логічна структура роботи, достовірність та обґрунтованість зроблених висновків і рекомендацій також визначається сукупністю викладених наукових результатів.

Методологічну основу дослідження становить діалектичний метод пізнання розвитку з позицій гносеологічного підходу. Достовірність

проведеного дослідження зумовлена використанням комплексного підходу та сукупності загальнонаукових та спеціальних економічних методів, зокрема: монографічного (для детального вивчення розвитку та формування ланцюгів доданої вартості аграрного виробництва); структурно-функціонального (для дослідження організаційно-економічних засад інноваційного розвитку, де кожний складник має певне функціональне призначення, а також при формуванні системи технологій); економіко-статистичних (метод кореляцій і регресії – для аналізу динаміки розвитку великих, середніх, малих та мікропідприємств; індексний метод – для встановлення динамічних рядів та окреслення стадій життєвого циклу інноваційного розвитку; прийом групувань); історико-економічного – для аналізу еволюції становлення технологічних укладів та поведінкових видів підприємництва, бізнес-процесів та бізнес-моделей ресурсо-орієнтованого, ефективного та інноваційного типів економічного розвитку агропромислових підприємств; абстрактно-логічного та розрахунково-конструктивного методів та ін.

Обґрунтованість і достовірність отриманих результатів дослідження, наукових положень та рекомендацій дисертанта підтверджено їх апробацією та схваленням на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

3. Новизна отриманих результатів досліджень

Основний науковий внесок дисертанта полягає в удосконаленні наукового базису та теоретико-методологічних підходів до вирішення проблем модернізації агропромислових підприємств на неоіндустріальній основі, що у результаті дало цілісне та деталізоване розуміння сутності розвитку агропромислових підприємств в нових реаліях, за умов асоційованого членства України в ЄС та з урахуванням факторів, які здійснюють домінуючий вплив на збалансування умов виробництва та мають важливе значення для формування наукового обґрунтування стратегічних пріоритетів розвитку підприємств аграрної сфери.

У дисертації сформульовано та обґрунтовано ряд наукових положень, висновків і рекомендацій, які відзначаються новизною, науковою і практичною цінністю та мають достатній ступінь достовірності. Серед них за темою дослідження, з позицій опонента, особливої уваги заслуговують наступні:

- розкрито концептуальні засади неоіндустріалізації як явища, яке з економічної точки зору сприяє модернізації підприємств, на основі чого автор вперше запропонував комплексний теоретичний концепт модернізації саме агропромислових підприємств. Це дозволило визначити стратегічні напрямки подальшої розбудови бізнес-процесів у них через оновлення основного капіталу підприємств, диверсифікацію виробництва, продовження ланцюжків доданої вартості та ін.;

- обґрунтовано теоретичний підхід, який з урахуванням необхідності впровадження стратегічних пріоритетів розвитку в умовах неоіндустріальної модернізації, по новому визначає трактування стратегічно-, економічно- та ефективно орієнтованої інноваційної поведінки агропромислових підприємств, яка дозволяє раціонально розподіляти, використовувати наявні і потенційні ресурси між видами та напрямками діяльності, здійснювати фінансування та управління підприємствами;

- на основі застосування методу імітаційного моделювання, автором сформовано методологію інтегрального оцінювання ризикованості розвитку малих, середніх та великих агропромислових підприємств, яка дозволяє визначити їх можливі сценарії, ймовірні значення найвагоміших показників-індикаторів та включає побудову концептуальних і програмних бізнес-моделей виконання широкого спектру цілеспрямованих імітаційних сценаріїв, пов'язаних зі стратегією розвитку агропромислових підприємств;

- удосконалено методологію імітаційного моделювання стану та розвитку агропромислових підприємств, що включає декілька етапів і базується на даних, розміри яких лежать в основі результативних показників задачі моделювання (капіталомісткість валової доданої вартості,

працемісткість валової доданої вартості). Моделювання розміру валової доданої вартості у розрахунку на одне підприємство передбачає формування масиву даних за показниками валової доданої вартості та кількості підприємств;

- обґрунтовано наукові підходи та концептуальні засади забезпечення інноваційного розвитку агропромислових підприємств як специфічних змін, пов'язаних з формуванням якісно нового управління бізнес-процесами в умовах неіндустріальної модернізації для підвищення ефективності розвитку інноваційного бізнесу на основі взаємного посилення цінностей діючих груп учасників і видів вартості за результатами комерціалізації нововведень;

- розроблено механізм створення ланцюгів доданої вартості через функціонування сучасних кластерів в Україні як структур, які крім забезпечення ефективних зв'язків між усіма учасниками ланцюга, дозволяють об'єднати усі організації, що беруть участь в інноваційному процесі, ефективно використовують ресурси, призводять до прискорення впровадження інновацій і підвищують конкурентоспроможність агропромислових підприємств;

- систематизовано інвестиційно-інноваційні напрями розвитку вітчизняних агропромислових підприємств за сферами діяльності, що дозволило виявити перші позитивні зрушення щодо формування політики нової індустріалізації, які пов'язані з розбудовою економічного співробітництва між державою, бізнесом та науковим сектором;

- розроблено модель економічного розвитку на основі конвергенції технологій, згідно якої каталізатором соціальних змін є більша індивідуалізація кінцевого продукту, в результаті чого клієнт зможе безпосередньо впливати на виробничу систему, а виробник отримає точнішу інформацію про потреби споживачів. Втілення запропонованої моделі дозволить створити нові професії, знання та проривні технології, забезпечить

автоматизацію виробничого процесу, технологічне заміщення виробництва та його економічну ефективність;

- обґрунтовано заходи активізації використання можливостей малого та середнього бізнесу, які акцентуються на модернізації виробничих процесів в таких підприємствах, розробку державних програм їх підтримки, перегляд в сторону спрощення процедури реєстрації, отримання ліцензій і дозволів, фінансових ресурсів, податкових зобов'язань;

- дістала подальшого розвитку бізнес-модель розвитку агропромислових підприємств в умовах неоіндустріальної модернізації, структурною особливістю якої є наявність чотирьох блоків (перший блок передбачає формування стратегії підприємства; другий блок - стратегічної поведінки; третій блок - економічної поведінки; четвертий блок - інноваційної поведінки);

Достатня наукова обґрунтованість та об'єктивність положень, що виносяться на публічний захист дисертації, не викликають сумніву. Це свідчить, що одержані в процесі дослідження результати мають відповідний рівень наукової новизни і в цілому формують достатнє наукове підґрунтя даної роботи та свідчать про вагомий особистий внесок автора у формування стратегічних пріоритетів і обґрунтування методичних та науково-практичних положень забезпечення розвитку агропромислових підприємств в умовах неоіндустріальної модернізації національної економіки.

4. Практичне значення й впровадження результатів дослідження

Ознайомлення з рецензованою роботою дозволило визначити, що практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що рекомендації та методичні підходи, представлені у дисертації, дозволяють посилити обґрунтованість і результативність процесу функціонування агропромислових підприємств та розвитку економіки України на засадах неоіндустріального курсу модернізації.

Авторські пропозиції можуть бути використані в розробці комплексних програм стимулювання розвитку економіки як в цілому, так і в

агропромислових підприємств зокрема, сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності підприємств аграрної сфери. Достовірність отриманих результатів підтверджуються відповідними довідками про впровадження, зокрема: у роботі ТОВ «Агрофірма імені Суворова» Новоселицького району, Чернівецької області (довідка № 367 від 26.12.2017 р.); ТОВ «Оболонь Агро» Чемеровецького району, Хмельницької області (довідка № 685 від 28.12.2017 р.) та довідками про апробацію наукового дослідження: Департаменту агропромислового розвитку, екології та природних ресурсів Хмельницької обласної державної адміністрації (довідка № 1564/01-12/2017 від 12.12.2017 р.); Відділу агропромислового розвитку Кам'янець-Подільської районної державної адміністрації (довідка № с992/01-09/2017 від 06.12.2017 р.); філії «Мрія» ТОВ СП «Нібулон» Кам'янець-Подільського району, Хмельницької області (довідка № 134 від 15.11.2017 р.); ПП «Калинський ключ» Кам'янець-Подільського району, Хмельницької області (довідка № 5 від 15.08.2018 р.); філії «Птахофабрика «Авіс» ПАТ «Агрохолдінг Авангард» Кам'янець-Подільського району, Хмельницької області (довідка № 67 від 26.09.2018 р.); Департаменту агропромислового розвитку Чернівецької обласної державної адміністрації (довідка № 05-2/4-2078 від 10.10.2019 р.); Відділу агропромислового розвитку Новоселицької районної державної адміністрації (довідка № 215 від 10.10.2019 р.); Департаменту освіти і науки Хмельницької ОДА № 2591-41/2019 від 11.10.2019 р. та Подільського державного аграрно-технічного університету (довідка № 71-01-523/1 від 14.08.2019 р.).

Отже, теоретичні положення, методологічні розробки та практичні результати дослідження дають можливість зробити висновок, що дисертація Ю. О. Волощук характеризується значною науковою новизною та практичною спрямованістю.

5. Повнота викладу основних результатів дисертаційного дослідження і опублікованих роботах автора

Основні наукові положення, висновки та результати дисертації викладено у 36 наукових працях, з яких: 2 – монографії обсягом 20,95 друк.

арк. (в т.ч. 1 одноосібна монографія обсягом 20,5 друк. арк.); 21 – стаття у наукових фахових виданнях обсягом 10,72 ум.-друк. арк., в. ч. 14 – у виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз; 13 – публікацій апробаційного характеру; в.т. ч. 3 – у зарубіжних виданнях. Загальний обсяг публікацій, які належать особисто автору становить 38,06 ум.-друк. арк., за темою досліджень – 33,72 ум.-друк. арк.

У вищезазначених працях представлено положення наукової новизни, висновки й рекомендації дисертації, що підтверджує публічну апробацію результатів, отриманих Волощук Ю.О. у процесі дослідження, та доведення їх до відома наукової спільноти. Кількість і обсяг публікацій відповідають вимогам, що ставляться до оприлюднення матеріалів дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук. Аналіз змісту публікацій дозволяє зробити висновок, що вони повною мірою відображають основні результати і наукову новизну дослідження.

6. Дискусійні положення та зауваження по змісту дисертації

У цілому позитивно оцінюючи дисертацію Ю.О. Волощук, необхідно зазначити, що є підстави для того, щоб зробити зауваження з приводу окремих дискусійних моментів, а саме:

1. Автор дослідження вважає, що «неоіндустріалізація.....– це модернізація і високотехнологічне оновлення всіх галузей та систем, орієнтація на високоефективне виробництво на основі впровадження технологічних, процесних, організаційних, управлінських інновацій, побудова глобальних ланцюгів створення вартості та на засадах смарт-економіки...». Проте в даному визначенні варто було б врахувати ті напрями на базі технологій неоіндустріалізації, які пов'язані із збільшенням в національній економіці робочих місць переважно в сфері малого та середнього підприємництва (як це визначено у публікаціях інших вчених).

2. У таблиці 3.14 «Інвестиційно-інноваційні напрями розвитку вітчизняних агропромислових підприємств» наведено в основному показники по великих сільськогосподарських підприємствах (агрохолдинги). При цьому

автор констатує, що «Україна потребує суттєвого реформування бізнес-середовища, що сприяло б розвитку саме малого бізнесу, а не олігархічних структур...». У рамках цього твердження здобувачу було б доцільно більше розглянути проблеми суб'єктів малого та середнього підприємництва, які представляють агропромислові підприємства.

3. Таблиці 2.1. та 3.16 мають однакову назву, хоча у останній (3.16) наведені вже конкретні розрахунки по стандартних значеннях індикаторів оцінки первинної модернізації. Поряд із цим серед розглянутих індикаторів (економічні, соціальні та індикатори знання) тільки по економічних індикаторах наведені дані по сільському господарству. Характеристика соціальних індикаторів та індикаторів знання визначена показниками, які наведені загалом, або по міському населенню, що, з нашої точки зору, не дає можливості реально оцінити стан первинної модернізації в галузі сільського господарства.

4. У роботі зустрічається деяка плутанина у економічних термінах. Наприклад поряд із агропромисловими підприємствами, які є одними із складових об'єкта дослідження, зустрічаються назви «сільськогосподарські підприємства», «аграрні підприємства», «суб'єкти господарювання» «агробізнес», які, як відомо, мають дещо різне економічне значення та законодавче трактування.

5. У висновку 7 автором роботи відмічається про необхідність розгляду проблем позиціонування товару на ринку у контексті інноваційного розвитку агропромислових підприємств в умовах неоіндустріальної модернізації. Здобувач стверджує, що «визначальними чинниками впливу на позицію товару на ринку є ціни, якість, виробник, дизайн, знижки, обслуговування, імідж товару та їх співвідношення...». Вважаємо, що дане твердження є дискусійним саме для галузі сільського господарства, продукція якої (крім переробки) є в основному сировиною. І досить важко, а деколи і неможливо, сформулювати комплекс заходів просування агропромислового підприємства, що «включає в себе образ, відмінності від конкурента, стиль, креативність,

ступінь відповідності товару потребам споживачів, а також мотиви формування та корегування стратегії».

6. У роботі використовується багато різноманітних методів економічних досліджень. Зокрема за допомогою методу кореляційно-регресійного аналізу автором виявлено тенденції зміни індикаторів розвитку та прогнозування і вплив цих індикаторів на результативні показники ефективності функціонування об'єкта дослідження. Робота набула більш вищого рівня практичного спрямування, якби для даних розрахунків (як і для деяких інших) використовувалися показники конкретних агропромислових підприємств, на основі яких і можна було б побудувати песимістичний, найбільш ймовірний та оптимістичний сценарії розвитку. Це ж саме стосується інтегрального оцінювання ризиковості малих, середніх та великих агропромислових підприємств на основі методу імітаційного моделювання.

Висловлені зауваження щодо наявності певних недоліків у роботі, не знижують її цінність та якість. Вони, враховуючи актуальність даної теми, можуть бути враховані автором у процесі подальших наукових досліджень.

7. Відповідність дисертації встановленим вимогам

Зміст дисертації Волошук Ю. О. відповідає меті та завданням дослідження. Він викладений стисло, логічно, аргументовано, що свідчить про високий професійний рівень здобувача. Структура дисертації є також логічною та традиційною: вступ, п'ять розділів, висновки, список використаних джерел, додатки.

Обсяг, зміст і рівень наукової новизни дисертації, ступінь достовірності та обґрунтованості теоретичного і практичного значення положень, висновків і рекомендацій, рівень апробації та практичного впровадження пропозицій, повнота висвітлення результатів у друкованих працях відповідають вимогам, що висуваються Міністерством освіти і науки України до робіт, які подано на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук

Загальний висновок

Дисертація Волощук Юлії Олександрівни на тему «Стратегічні пріоритети розвитку агропромислових підприємств в умовах неоіндустріальної модернізації: теорія, методологія, практика» є завершеним, самостійно виконаним науковим дослідженням, проведеним з метою вирішення важливого науково-практичного завдання щодо поглиблення теоретико-методологічних засад і концептуальних підходів до формування стратегічних пріоритетів і обґрунтування методичних та науково-практичних положень забезпечення розвитку агропромислових підприємств в умовах неоіндустріальної модернізації національної економіки.

Актуальність, новизна, важливість отриманих автором наукових результатів, їхня обґрунтованість, достовірність, практична цінність викладених положень і висновків дає підстави вважати, що дисертація на тему «Стратегічні пріоритети розвитку агропромислових підприємств в умовах неоіндустріальної модернізації: теорія, методологія, практика» відповідає пунктам 9, 11, 12, 13, 14 “Порядку присудження наукових ступенів” (затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року зі змінами і доповненнями, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 656 від 19 серпня 2015 року), а її автор Волощук Юлії Олександрівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)

Офіційний опонент,
професор кафедри підприємництва,
торгівлі та біржової діяльності
Таврійського державного
агротехнологічного університету
імені Дмитра Моторного,
доктор економічних наук, професор

Т.І. Яворська

Підпис Яворської Т.І. засвідчую:
Начальник відділу кадрів Таврійського
державного агротехнологічного університету
імені Дмитра Моторного

Г. В. Терещенко